

Aksaray Sancağı Mahalle ve Köy İdarelerinde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması (1835)

Establishment of Muhtar Organization in Aksaray Flag and District Administrations (1835)

Nevzat TOPAL*

Özet

II. Mahmut döneminde yerel yönetimler alanında muhtarlık teşkilatının kurulduğu görülmektedir. Muhtarlık teşkilatı ile merkezi otoriteyi güçlendirmek amaçlanmıştır. Bu sayede hem nüfus hareketliliği denetlenebilecek hem de taşrada ayanların etkinliği kısıtlanarak devlet kontrolü sağlanacaktır. İlk muhtarlık teşkilatının 1829 yılında II. Mahmut zamanında İstanbul'da Üsküdar, Galata ve Eyüp'te (bilad-ı selasa) tesis edilmiştir. Halkın İstanbul'a göçünü kontrol etmek ve giriş çıkışları kontrol altına almak amaçlanmıştır. II. Mahmut'un emri ile teşkilatın kısa sürede taşrada kurulması için emir verilmiştir. Taşrada ilk muhtarlık teşkilatının 1833 yılında Kastamonu'da tesis edildiği görülmektedir. Bunu Ankara, Sivas ve Aydın gibi sancaklar takip etmiştir. Aksaray'ın bağlı bulunduğu Karaman Eyaletinde ise teşkilatın kurulması gecikmiştir. II. Mahmut Karaman Mutasarrıfına gönderdiği bir fermanla teşkilatın kurulması yönünde emir vermiştir. Mutasarrıf Ali Paşa'nın 1835 tarihinde Konya, Akşehir, Aksaray ve Beyşehir sancakları kazalarına yeni usul gereği muhtarlar seçilerek tayin edildiğini sadarete bildirmiştir. Padişahın emri doğrultusunda Aksaray mahalle ve köylerinde 1835 yılında kurulan muhtarların isimlerinin yer aldığı muhtarlık defteri çalışmamızın esasını teşkil etmektedir. Bu defter doğrultusunda Aksaray ve Köylerinde muhtarlık teşkilatının kuruluşu ve işleyişi anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Mahmud, Karaman, Konya, Muhtarlık teşkilatı, Osmanlı Mahalle, Aksaray, Ruûs Defteri.

Abstract

During the period of Mahmut II, a mukhtar organization was established in the field of local administrations. It is aimed to strengthen the municipality organization and the central authority. In this way, population mobility can be controlled and state control will be ensured by restricting the activities of provinces. The first mukhtar organization was established in Istanbul in 1829 during the reign of Mahmut II in Üsküdar, Galata and Eyüp (bilad-ı selasa). It is aimed to control the immigration of people to Istanbul and control the entrances and exits. Mahmut II ordered that the organization be established soon in the province. It appears that the first work of a mukhtar organization was established in Kastamonu in 1833. It followed flags like Ankara, Sivas and Aydın.

The establishment of the organization is delayed in Aksaray's Karaman State. Mahmud II Karaman gave an order to the establishment of an organization with an order sent to the Supreme Court. In 1835, Mutasarrıf Ali Pasha informed that Konya, Akşehir, Aksaray and Beyşehir banners were appointed by choosing the muhtars for the new method. In the direction of the Sultan's command, the names of muhtars who were established in Aksaray neighborhoods and villages in 1835 constituted the basis of our work. The establishment and operation of the muhtar organization in Aksaray and Köyler will be explained in this booklet.

Keywords: Mahmud II, Karaman, Konya, Muhtarlık organization, Ottoman Quarter, Aksaray, Ruûs Book.

Giriş

Sözlük anlamı seçilmiş anlamına gelmekte muhtar ifadesi terim olarak mahalle veya köyün işlerini yönetmek için atanmış/seçilmiş idareci demektir (Akyıldız, 2006, s. 51). Muhtarlık teşkilatının ilk olarak 1829'da İstanbul'da bilâd-ı selâsede (Üsküdar, Galata ve Eyüp) uygulamaya konulduğu belirtilmektedir. Bundan amacın ise İstanbul'a göçü kontrol etmek ve mahalle giriş çıkışları kontrol altına almak olduğu ifade edilmektedir (Akyıldız, 2006, s. 52). Halkın hükümetle olan münasebetlerinin daha düzgün esasa bağlanması maksadıyla İslam mahallerinde evvel ve sani olarak iki muhtar, reaya mahallerinden kâhya ve muhtar namıyla yine ikişer kişi intihap olunmuştur (Çadircı, 1970, s. 410).

Taşrada ise muhtarlık teşkilatı 1833 yılında Kastamonu'da Mütesellim Dede Mustafa Ağa tarafından İstanbul mahalleleri örnek alınarak oluşturulmuştur. Bu uygulama mahalle ve köylerde halkın takdirini ve güvenini kazanmıştır. Böylece namuslu ve sözü geçen kimselerden muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani tayin edilmiştir. Bu tayinlerde mahalle imamları muhtarlara kefil olurken, muhtarlarda mahalle halkına ve ahalinin ileri gelenleri de birbirlerine kefil

* Doç.Dr. Ömer Halis Demir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, nevzattopal@hotmail.com.

olmuşlardır¹. Halk güvenlik ve asayiş başta olmak üzere bütün meselelerde birlikte sorumlu tutulmuşlardır (Çadırcı, 1970, s. 410-411; Keleş, 2013, s. 60). Kastamonu'da kurulan muhtarlık teşkilatından halkın memnun kaldığını duyan II. Mahmud bu teşkilatın diğer bölgelerde de kurulması için emirler vermiştir.

Yukarıda izahtan muhtarlık teşkilatının taşrada ilk defa Kastamonu'da tesis edildiği ifade olunmuş olmakla birlikte, Aksaray Nüfus defterleri üzerine yapılan bir çalışmada Aksaray'da 1830 yılında 9 mahalle ile 31 köyde muhtar mevcut olduğu bildirilmektedir. Aynı çalışmada muhtarlık teşkilatının 1829'da İstanbul'da uygulanmasından bir yıl sonra Anadolu'da Aksaray Sancağında uygulamaya girdiği hususu dile getirilmiştir. Anadolu'da gayri resmi de olsa muhtarlık teşkilatının 1833'ten önce de Anadolu'da uygulamada olduğu anlaşılmaktadır. Aynı çalışmada 1834'te ise muhtarlık teşkilatı Aksaray Sancağının mahalle ve köylerinde küçük istisnalar hariç tesis edildiği aktarılmaktadır. Ayrıca Aksaray'da muhtarlık ile birlikte köy ihtiyar heyetlerinin de teşkil edildiği ileri sürülmüştür (Aygün, 2016, s. 97-98).

Aksaray nüfus defterleri üzerine yapılan bu çalışmadan anlaşıldığına göre taşrada muhtarlık teşkilatının Kastamonu'dan önce Aksaray'da 1830 yılında mevcut olduğu hususu ortaya çıkmaktadır.

Muhtar seçilen kişilerin isimlerinin kadı tarafından defterlere kaydedildiği bu defterlerin sırası ile önce defter nazırına, orada Ceride Nezaretine gönderilir ve seçilen isimler padişahın onayından geçip Darphanede adlarına mühür basıldıktan sonra mühürler muhtarlara iletilirdi (Çadırcı, 1988, s. 1238; Atam, 2013, s. 293)

Muhtarlar, mahalle ve köylerin güvenliğini sağlamak, vergi toplanmasına yardımcı olmam, mahalleye giren çıkanları denetim altında tutmak gibi görevleri yerine getirmektedir (Çadırcı, 1997, s. 39; Atam, 2013, s. 293). Gayrimüslim mahallelerde ise muhtarların yerine kâhyaların atandığı görülmektedir. Muhtarların kurulduğu yıllarda bir şikâyet olmaması durumunda uzun süre görevde kaldıkları görülmektedir. 1864 vilayet nizamnamesi işe bu duruma süre getirilmiştir. Muhtarlar ve kâhyaların görev süreleri bir yıl olarak belirlenmiştir (Atam, 2013, s. 293).

Aksaray'da Muhtarlık Teşkilatının Kurulması

Araştırmamızın kaynağını oluşturan defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ruûs Kalemi Defterleri kataloğunda yer almaktadır. Ruûs Kalemi, Divan-ı Hümayûn'un en önemli kalemlerinden olup, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, mevalî, timar ve zeâmet sahipleri dışındaki bütün hizmetliler ile hazine, evkaf ve gümrükten maaş alan her türlü devlet memurlarının tayin muamelelerinin yapıldığı ve bunlara dair kayıtların tutulduğu kalem olarak tanıtılmaktadır. Bu çeşit devlet memurlarının tayin muamelesini gösteren kâğıda *ruûs* adı verildiği ve bunların bu kalemde tutulan *Ruûs Defterleri*'ne kaydedildiği ifade edilmektedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010, s. 77-78; Atam, 2013, s. 294). Aksaray sancağı, kazaları ve karyelerine seçilen muhtar ve kâhyaların tutulduğu ve çalışmamızın temek kaynağını teşkil eden *ruûs* defteri Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğu'ndaki Ruûs Defterleri (A.RSK. d.) kataloğunda yer almaktadır (BOA A.RSK. d. Nr. 1698). Defter 16,5x49 ebadında olup üzerinde 8 sayfa yazmaktadır. Ancak defterin 2-5 sayfalarında bilgiler yer almakta olup 1, 6 ve 7 sayfalar boştur. Diğer sayfalar arşiv tarafından eklenmiş kapak ve tanıtım sayfalarıdır. Son sayfa olan 8 sayfada ise *Aksaray Sancağını Havi olduğu 3 kazanın defteridir* ibaresi yer almaktadır (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 8).

Umumiyetler muhtarlık kurulması hususunda tutulan defterler üzerine yapılan çalışmalarda Taşrada ise ilk muhtarlık teşkilatı 1833 yılında Kastamonu'da kurulduğu ileri

¹ Çalışma konumuzun esasını teşkil eden defterde de bu kefillik sistemi ile ilgili kayıt yer almaktadır (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 2).

sürülmektedir. Aynı yıl (1833) Rumeli ve Anadolu'daki sancaklara gönderilen fermanlarla muhtarlık teşkilatının kurulması istenmiştir. Ankara, Sivas, Aydın ve diğer sancaklarda teşkilatın kurulmuştur (Çadircı, 1970, s. 412). Karaman Eyaletinde ise teşkilatın kurulması gecikmiştir. Bunun üzerine Padişah tarafından 1835 tarihinde gönderilen Bir fermanla muhtarlık teşkilatının kurulmasını istemiştir. Bu Ferman üzerine Mutasarrıf Vezir Ali Paşa kazalara teşkilatın kurulması emrini göndermiştir(Çadircı, 1970, s. 412).

Bu gelişmeler üzerine Karaman valisi Ali paşa tarafından sadarete gönderilen 31 Temmuz 1835 tarihli bir yazıda Karaman Eyaletinin diğer sancakları olan Konya, Akşehir, Aksaray ve Beyşehir sancakları kazalarına yeni usul gereği muhtarlar seçilerek tayin edildiği bildirilmektedir (BOA HAT 756/35708/A, 5 Rebiülahir 1251). Ayrıca bu durum 16 Nisan 1836 tarihli belge ile de doğrulanmaktadır (BOA HAT 756/35708, 29 Zilhicce 1251). Bu yazışmalardan 1835 tarihinde Aksaray'da muhtarlık teşkilatının mevcut olduğu anlaşılmakta ise de; ne zaman kurulduğu hususu anlaşılamamaktadır.

Ancak Aksaray nüfus defterleri üzerine yapılan bir çalışmada 1830 yılında Köleoğlu Mehmed'in oğlu Emin *Eskenos* (Uzunkaya) Köyünde "köy ihtiyarı" olarak kayda girmiştir. 1834'te ise Bektaşoğlu Seyyid Hasan *Harvatala* köyünde "muhtar-ı sâni", yani ikinci muhtar olarak kayda girmiştir. 1840 yılında ise Aksaray'da muhtarsız mahalle veya köyün hemen hemen kalmadığı belirtilmiştir. Bu çalışmada, İstanbul'da ilk kez 1829 yılında uygulamaya giren muhtarlık teşkilatının, 1830 yılında Aksaray'da da uygulamaya girdiği ve kısa bir sürede sancak genelinde yaygınlaştığı anlatılmaktadır. Ayrıca muhtarların mahalle veya köyün asayişinden, mahalleye/köye gelenlerin (veya mahalle ve köyden ayrılanların) kaydını tutmak, gelenin mahalledeki/köydeki birine kefil edilmesine kadar pek çok görevi yerine getirdikleri ifade edilmiştir. Devlete ait vergilerin halka taksimi ve toplanmasını da muhtarları imamlar ile birlikte sorumlu oldukları kaydedilmiştir (Aygün, 2016, s. 97-98).

Yapılan izah ve açıklamalardan Aksaray'da 1830 yılından itibaren muhtarlık teşkilatının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ancak çalışma konumuzu oluşturan defter (BOA A.RSK. d. Nr. 1698) üzerinde herhangi bir tarih kaydı yer almamaktadır. Sadaret ile yapılan 1835 yılında yapılan yazışmalardan Aksaray'ın Karaman Eyaletine bağlı bir sancak merkezi olduğu ve muhtarlık defterinin 1835 yılında düzenlenmiş olduğu ihtimali oldukça kuvvetlidir. Bu sebepten çalıştığımız defteri 1835 yılı olarak kabul ediyoruz. Karaman Eyaletine bağlı Niğde sancağında da muhtarlık atamalarının 1835 yılında gerçekleşmiş olduğu görülmektedir (Atam, 2013). Aksaray'da 1830 yılından itibaren kuvvetle muhtemel mevcut olduğu ileri sürülen muhtarlık teşkilatının Karaman Eyaletine bağlı sancak ve kazalarda 1835 yılında büyük ölçüde kurulduğu anlaşılmaktadır.

Aksaray sancağına ait defterin başında muhtarlar köy ve mahalle halkına kefil edilirken imamlar da muhtarlara kefil edilmektedir (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 2). Ayrıca defterde mahalle ve köylerin hane ve nüfus sayıları belirtildiği gibi, seçilen muhtarların fiziksel özellikleri ile yaşlarına ait bilgilerde yer almaktadır.

Aksaray'da Muhtarlık Teşkilatının Genel Dağılımı

Tablo 1: Aksaray Sancağı, kazaları ve Köylerinde Muhtarlık teşkilatının dağılımı (BOA A.RSK. d. Nr. 1698:2).

Kaza	Müslüman Muhtarlıklar		Gayrimüslim Mahalle ve Köyleri	Aşiretler
	Mahalle	Köy		
Aksaray	27	29	3 Mahalle ve 4 Köy	
Cebel-i Eke		4		1
Eyübili		4		
Koçhisar		5		
Toplam	27	42	7	1

Aksaray sancağı muhtarlık defterinde Aksaray sancağı merkez mahalle ve köyleri ile *Cebel-i Eke* ile *Eyübili* ve *Koçhisar* kazalarına bağlı köylere ait teşkilatlanmadan bahsedilmektedir. Bu tasnife ait tablo yukarıda yer almaktadır. Buna göre Aksaray Sancak merkezinde 27 mahalle ile sancağa bağlı 29 köyde muhtarlık teşkilatının kurulduğu görülmektedir. Ayrıca Aksaray merkezde 3 mahalle ile bağlı 4 köyde gayrimüslimlerin yaşadığı ve buralara kâhyalar atanmasına ait bilgiler bulunmaktadır. *Cebel-i Eke*'de yaşayan aşiretler için yapılan muhtarlık ataması olduğu görülmektedir. *Eyübili* kazasında 4 Koçhisar kazasında ise 5 köye ait muhtarlık teşkilatı oluşturulmuştur.

Muhtarlık Defterine Göre Nüfus Durumu

Aksaray Sancak merkezinin Selçuklular döneminde tahmini nüfusunun 5000-5500 civarında olduğu belirtilmektedir (Topal, 2009, s. 113). Bu nüfusun Beylikler devrinde de muhafaza edildiği düşünülmektedir. Karamanoğulları devrinde Aksaray'ın 16 mahalleden ibaret küçük bir şehir olduğu belirtilmektedir (Topal, 2006, s. 23).

1500 yılında Aksaray'da 907 hane, 86 mücerret bulunduğu ifade edilmiştir. Şehirde yaşayan toplam tahmini nüfusun hesaplanmasında umumiyetler hane sayısının 5 sayısı ile çarpılmaktadır (Barkan, 1953, s. 12). Bu durumda tahmini nüfus 907x5 4535 sayısını vermektedir ki bu sayı Selçuklu ve Beylikler devrindeki tahmini nüfusa yakındır.

Nüfus sayım defterlerine göre Aksaray'ın nüfusu 1830 yılında 8948 erkek olmak üzere toplam 17896 kişidir. Bu nüfusun 7894'ü Aksaray Kazasında, geri kalanı da Aksaray'a bağlı Eyübili ve Koçhisar kazalarında bulunmaktadır. 1834 yılında nüfus 10312 erkek olmak üzere toplam 20624 kişiye ulaşmıştır. 1844 yılında ise 11103 erkek olmak üzere toplam 22 bin civarında olduğu belirtilmiştir (Aygün, 2016, s. 17-18).

Çalıştığımız defterle nüfus sayım defterlerindeki nüfus sayıları birbiri ile örtüşmemektedir. 1830 yılındaki nüfus defterinde Aksaray sancak merkez nüfusu 7894 olarak tespit edilmiştir. Muhtarlık defterinde ise toplam 2948 kişi kaydedilmiştir (Tablo 2). Bu sayıya kadın nüfusunu eklemek için 2 ile çarptığımızda 5896 nüfus olduğu anlaşılmaktadır.

Aksaray muhtar defterinde Aksaray sancak merkezine ait 27 mahalle ismi yer almakta olup bu mahallelerden sadece *Bölücek* ve *Sebil* mahalleleri müstakil yazılmıştır. En kalabalık mahallenin 357 nüfus ile *Bölücek* Mahallesi olduğu görülmektedir. İkinci sırada 229 nüfus ile *Sebil* Mahallesi gelmektedir. 27 mahallede toplam 2948 nüfus kaydedilmiştir. Bu nüfusun erkek nüfus olduğu düşünüldüğün bu sayının 2 ile çarpılması lazımdır. Muhtar defterinde Aksaray merkez mahallelerinde sadece *Tarhacı*, *Zincirli* ve *Deveciyan* mahallelerinde toplam 12 hane gayrimüslim kaydedilmiş olup bunların toplam nüfusu 62 olarak gösterilmiştir. Deftere göre Aksaray'ın %98 oranında Müslüman nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Aksaray Sancak Merkezi mahallelerinin Müslüman ve gayrimüslim nüfusları BOA A.RSK. d. Nr. 1698:2-5).

Mahalle İsmi	Müslüman		Mahalle İsmi	Gayri Müslim	
	Hane	Nüfus		Hane	Nüfus
Sevh Hamid ve Tımarhane	87	240	Tarhacı, Zincirli, Deveciyan	12	62
Kızılca, Kalınlar ve Bedri Muhtar	81	464			
Tefnis/(Teşvis), Samlı ve Çardiğin	97	280			
Nakkaş, Meydan ve Deveciyan	99	299			
Bölücek	124	357			
Paşacık, Minarecik ve Şeyh Gaznevi	117	342			
Kargir/Gergi ve Terzi Hasan	88	268			
Camii Kebir, Tarhacı ve Muhsin Çelebi	44	125			
Zincirli, Bab-ı Sağır ve Mirzabey	75	198			
Sebil	82	229			

Sofular, Hacı Hasan, Çavuşlu	49	146			
<i>Toplam</i>	<i>943</i>	<i>2948</i>		<i>12</i>	<i>62</i>

Aksaray sancak merkezine bağlı köylerde ise 32 yerleşim birimine ait nüfus kayıtları yer almaktadır (Tablo 3). Bu kayıtlara göre Aksaray sancak merkezine bağlı en kalabalık yerleşim biriminin 656 nüfus ile merkeze bağlı köylerin toplam nüfusunun %17,1'ini *Bulargı Derbendi* oluşturmaktadır. Bunu 314 nüfus ve toplam nüfusun 8,2'ini oluşturan *Ihlara* takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 281 nüfus ve %7,3 ile *Obruk, Yenipınar* takip etmektedir. En az nüfusa sahip yerleşimlerin ise 98 nüfus ve %2,6 oran ile *Karakuyu* ve *Kırkıl* köyleri olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Aksaray Sancak Merkez ve Kazalarına Bağlı Köylerin Müslüman ve gayrimüslim nüfusları (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 2-5).

<i>Köyün İsmi</i>	<i>Hane</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Köyün İsmi</i>	<i>Hane</i>	<i>Nüfus</i>
Kürdlü, Sivrihisar, Ginetalı	75	229	Aşireti Cebei-i Eke		
Sorsofu, Hacıb	83	184	Ekradı- Aşiret	322	1117
Ağaçlu	61	273	Yagani, Sapmaz, Ahurlu, Köse	43	45
Timurcu/Demirci	24	112	<i>Eyübili Kazası</i>		
Absarı, Mamasun, Ağzıkara	41	161	Eyübili, Sarıkaraman, Lefgeri, Yıva, Kızılköy	65	218
Eskenüz, Gelegüle, Gücünkaya	35	116	<i>Koçhisar Kazası</i>		
Salime, Yaprakhisar, Belisırma	63	243	Koçhisar, Tutuş, Karamolla Uşağı	152	403
Ihlara	71	314	Çakılağıl	78	233
İlisu, Mahmudlu	53	174	Sarıyahşi, Boğazköy	68	269
Obruk, Yenipınar	62	281	<i>Gayri Müslim Köyler</i>		
Hırvadalı	57	237	Kürdlü,	186	540
Yuva, Karaviran, karataş, Gine	50	177	Sivrihisar, Hırvatalı, Genetalı	56	228
Akhisar, Karaköy	51	206			
Karakuyu	32	98			
Sultanhanı Derbendi	92	270			
Bulargı Derbendi	216	656			
Kırkıl	32	98			

Eke Dağında bulunan aşiretlere ayrıca yer verilmektedir. Burada *Yagani, Sapmaz, Ahurlu ve Köse* köyleri ile diğer aşiretler toplam 1162 nüfusa sahiptir. *Eyübili Kazasının* köyleri ile birlikte 218 nüfus, *Koçhisar Kazası* ve köylerinin toplam 905 nüfustan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Tabi ki Tablo 3'te yer alan bu veriler erkek nüfusa karşılık gelmekte olup bu sayının 2 ile çarpılması esas nüfusu ortaya koyacaktır (Tablo 3).

Aksaray sancağında gayrimüslim köyler *Kürdlü, Sivrihisar, Hırvatalı ve Genetalı* olarak gösterilmektedir. Bu köylerde 768 kişi yaşamaktadır. Aksaray köyleri ile kaza ve köylerinde toplam 6114 Müslüman, 768 gayrimüslim yaşamaktadır. Müslüman nüfus toplam nüfusun %88,8'ini oluşturmaktadır (Tablo 3).

Seçilen İmam ve Muhtarlar

Müslümanların bulunduğu mahalle ve köylere imamlar ve muhtarlar seçilmiştir. Aksaray sancak merkezinde 27 mahalleye ait imam, muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani seçilmiştir. Bu mahallelerden *Bölücek ve Sebil* mahallelerine müstakil atamalar yapılırken diğer mahallelerin birleştirilerek atamalar yapıldığı görülmektedir (Tablo 4). Seçilen kişilere ait fiziksel özelliklerden de bahsedilmektedir. Bahsedilen özellikler boyları (uzun, orta ve kısa) ve sakallarının rengi (kır, kara, ak ve kumral) şeklindedir (Tablo 4).

Tablo 4: Aksaray Sancak Merkez Mahallerinin İmam ve Muhtarları (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 2-5)

<i>Mahalle İsmi</i>	<i>Mahalle İmamı</i>	<i>Muhtar-ı Evvel</i>	<i>Muhtar-ı Sani</i>	<i>Ek mahalle</i>
---------------------	----------------------	-----------------------	----------------------	-------------------

<i>Şeyh Hamid</i>	Hacı Hafızoğlu uzun boylu kara sakallı Yusuf Efendi bin Yusuf (41)	Hacı Hasan oğlu uzun boylu sarı sakallı Süleyman bin .....(45)	Kayseriye oğlu uzun boylu kır sakallı Mustafa bin Mehmed (51)	Maa mahalle-i <i>Tımarhane</i>
<i>Kızılca</i>	Hacı Mustafa oğlu uzun boylu kır sakallı Osman Efendi bin Abdüsselam (55)	Bodur oğlu uzun boylu kır sakallı İbrahim bin Mustafa (40)	<i>Mahalle-i Kalınlar</i> Köse oğlu uzun boylu kır sakallı Abdullah bin Ali	maa mahallei <i>Bedri muhtar</i>
<i>Tefniş/(Teşviş)</i>	Orta boylu kır sakallı İbrahim Efendi bin Molla Mehmed (60)	Musa Beyoğlu uzun boylu kır sakallı Hacı Musa bin Hacı İsmail (57)	<i>Mahalle-i Şamlı</i> Terzi oğlu Orta boylu kır sakallı Hacı Osman bin Mehmed (55)	maa mahallei <i>Çardiğin</i>
<i>Nakkaş</i>	Cemil oğlu Orta boylu kara sakallı Mehmed Efendi bin Osman (35)	İnanc Oğlu Uzun Boylu Ak Sakallı Hasan Bin İsmail (70)	Sıddık oğlu orta boylu kara sakallı hasan bin hasan (45)	maa mahallei <i>Meydan ve Deveciyan</i>
<i>Bölücek</i>	Kara Mehmed oğlu kısa boylu kır sakallı Mehmed Efendi bin mehmed (55)	Hacı Seyfi oğlu uzun boylu kır sakallı Hacı Mehmed bin Hacı Hüseyin (60)	Kara Memiş oğlu orta boylu kır sakallı Mustafa bin Abdurrahman (42)	
<i>Paşacık</i>	Orta boylu aksakallı Süleyman Efendi bin Süleyman (65)	Kırkıl oğlu uzun boylu kara sakallı Mehmed bin Mehmed (55)	Karaca oğlu orta boylu kara sakallı Mehmed bin Mehmed (40)	maa mahallei <i>Minarecik ve Şeyh Gaznevi</i>
<i>Kargir/Gergi</i>	Kibar oğlu uzun boylu kara sakallı Abbas Efendi bin İbrahim (45)	Ökçesiz oğlu Uzun boylu kara sakallı İbrahim bin İsmail (46)	Cıyanoğlu Orta Boylu Kara Sakallı Hamza Bin Hacı Mustafa (32)	Maa mahallei <i>Terzi Hasan</i>
<i>Camii Kebir</i>	Orta boylu kara sakallı İsmail Efendi bin Ali (55)	Haydar oğlu uzun boylu aksakallı Abdülbaki bin Haydar (65)	<i>Mahalle-i Tarhacı</i> Kara oğlan oğlu orta boylu kır sakallı İsa bin Halim (60)	Maa mahallei <i>Muhsin Çelebi</i>
	<i>Mahalle-i Zincirli</i> Günsüz oğlu kısa boylu aksakallı Ali Efendi bin Mehmed (70)	<i>Mahalle-i Bab-ı Sagir</i> Bekir oğlu orta boylu kumral sakallı Mehmed bin Hüseyin (35)	<i>Mahalle-i Mirzabey</i> Ahmed Çavuş oğlu orta boylu kara sakallı Memiş bin Ahmed (50)	
<i>Sebil</i>	Maraşlı oğlu orta boylu kara sakallı Mehmed Efendi bin İbrahim (35)	Uzun boylu kara sakallı Raşid bin Mehmed Sadık (40)	Müftü oğlu orta boylu aksakallı Hacı Hamza bin Mehmed Hilmi (70)	
<i>Sofular</i>	Kırlı oğlu uzun boylu kara sakallı Hasan Efendi bin İlyas (42)	<i>Mahalle-i Hacı Hasan</i> Cemil oğlu uzun boylu kara sakallı İsmail bin İbrahim (50)	<i>Mahalle-i Çavuşlu</i> Terzi oğlu uzun boylu kumral sakallı Abdürrahman bin İbiş (50)	

Görüldüğü üzere tabloda seçilen imam ve muhtarların yaşları ile fiziksel özellikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Tabloda en yaşlı görevliler 70 yaş ile *Nakkaş Mahallesi* Muhtar-ı Evveli Hasan bin İsmail, *Zincirli Mahallesi* imamı Ali Efendi Bin Mehmed ve *Sebil Mahallesi* muhtar-ı sanisi Hacı Hamza bin Mehmed Hilmi bulunmaktadır. En genç görevliler ise 35 yaş ile *Nakkaş Mahallesi* imamı Mehmed Efendi bin Osman, *Bab-ı Sagir Mahallesi* muhtar-ı evveli Mehmed bin Hüseyin ile *Sebil Mahallesi* imamı Mehmed Efendi bin İbrahim'dir.

Tablo 4'de görüldüğü üzere umumiyetler yapılan görevlendirmelerde kişiler babalarının adları ile ifade edilmektedir. Bunun dışında farklı unvan ve sıfatlarında kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında efendi, molla, çavuş, hafız, hacı, müftü ve imam gibi unvanlar yer almaktadır. Ayrıca bazı kişilerin bazı meslekler (Terzioğlu) ile ifade edilmiştir. Bazı kişilerin ise ailelerinin lakapları (Boduroğlu, Köseoğlu) ifade edilmiştir. Bazıları ise ailelerini geldikleri şehirler ile (Kayseriyoğlu, Maraşlıoğlu gibi) izah edilmiştir.

Tablo 5: Aksaray Sancak Merkezine Bağlı Köyler ile Kazalar ve Bunlara Bağlı Köylere Seçilen İmam ve Muhtarları (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 2-5)

<i>Köyün İsmi</i>	<i>Köy İmamı</i>	<i>Muhtar-ı Evvel</i>	<i>Muhtar-ı Sani</i>
<i>Kürdlü</i> ile birlikte Sivrihisar ve <i>Ginetalı</i>	İmamoğlu orta boylu ak sakallı Mustafa Efendi bin Numan (73)	Odabaşı oğlu orta boylu aksakallı Musa bin Mustafa (65)	Çelebi oğlu orta boylu Kır sakallı Abdurrahman bin Mustafa
		<i>Karye-i Sorsofu</i> Zahmeci oğlu uzun boylu kara sakallı Hüseyin bin Hüseyin	<i>Karye-i Hacib</i> Köse oğlu uzun boylu kumral sakallı Ali bin Mehmed
<i>Ağaçlı</i>	Şengit oğlu orta boylu kumral sakallı Süleyman Efendi bin Ahmed (53)	Danacı oğlu uzun boylu kır sakallı Hüseyin bin Veli (53)	İsmail Beyoğlu kısa boylu kumral sakallı Muslu bin İsa (40)
<i>Timurcu/Demirci</i>	Orta boylu kara sakallı Hüseyin Efendi bin Halil (26)	Pir Ali oğlu uzun boylu kumral sakallı Musa bin Hüseyin (41)	Kara Mehmed oğlu uzun boylu aksakallı Memiş bin Mehmed (50)
<i>Absarı</i>	Dudu kızı oğlu orta boylu ter sakallı Mehmed Efendi bin Hüseyin (25)	Atıca oğlu orta boylu kumral sakallı halil bin Musa (30)	<i>Karye-i Mamasun</i> maa <i>Ağzı Karahanı</i> Baki oğlu orta boylu aksakallı Ali bin Mehmed (54)
		<i>Karye-i Eskenez</i> uzun boylu kır sakallı .....bin mehmed (50)	<i>Karye-i Gelegüle</i> maa <i>Gücünkaya</i> Cafer oğlu uzun boylu ak sakallı Abdurrahman bin Ali (55)
<i>Salime</i>	Orta boylu kara sakallı İbrahim Efendi bin Hasan (41)	..... Oğlu orta boylu kara sakallı Hasan bin Himmet(43)	<i>Karye-i Yaprahisar</i> maa <i>Belisırma</i> Hacı Abdurrahman oğlu orta boylu kır sakallı Mahmud bin Ali (55)
<i>Ihlara</i>	Orta boylu kara sakallı İbrahim Efendi bin Halil (29)	Ferid oğlu uzun boylu kır sakallı Ferid bin Ahmed (48)	Salih oğlu uzun boylu kır sakallı Ömer bin Salih (63)
<i>İlisu</i>	Orta boylu kır sakallı Mustafa Efendi bin Hasan (58)	Çolak oğlu orta boylu kır sakallı Mahmud bin İsa (60)	<i>Karye-i Mahmudlu</i> orta boylu aksakallı İsmail bin Topal Ahmed (68)
<i>Obruk</i>	Yunus oğlu orta boylu kara sakallı Ali Efendi bin Abdullah (35)	Cevad oğlu orta boylu kır sakallı Abdülkadir bin Ahmed (60)	<i>Karye-i Yenipınar</i> Elif oğlu uzun boylu ak sakallı Halil Bin Ali (75)
<i>Hırvadalı</i>	Bekdaş oğlu Kısa boylu kır sakallı Memiş Efendi bin Hasan (46)	Hatip oğlu orta boylu kara sakallı Mustafa bin Hüseyin (46)	Bekdaş oğlu Kısa boylu ak sakallı Hasan bin Bekdaş (68)
<i>Yuva</i>	Eşref oğlu orta boylu kara sakallı Osman Efendi bin Ali (40)	Hatip oğlu orta boylu kır sakallı Hasan bin Halil (60)	<i>Karye-i Karaviran</i> maa <i>Karataş</i> ve <i>Gine</i> orta boylu kır sakallı Süleyman bin Yahya (55)
<i>Akhisar</i> maa <i>karye-i Karaköy</i>	Uzun boylu aksakallı Süleyman Efendi bin İsa? (60)	Yahya oğlu uzun boylu ter kara sakallı Hüseyin bin Abdülbaki (30)	İsa Beyoğlu uzun boylu kara sakallı Mükrem bin Osman (36)
<i>Karakuyu</i>		Orta boylu kara sakallı Hüseyin bin Süleyman (35)	...oğlu orta boylu ak sakallı İbiş bin Süleyman (60)
<i>Sultanhanı Derbendi</i>	Konyalı orta boylu kır sakallı Mehmed Efendi bin Abdullah (55)	Uzun boylu kara sakallı İsmail bin Ebubekir (50)	Haydar oğlu orta boylu kara sakallı Haydar efendi bin Abdülfettah (55)
<i>Bularğı Derbendi</i>	.....oğlu orta boylu kır sakallı İdris Efendi bin Mustafa (55)	Feyzullah Beyoğlu uzun boylu kır sakallı İbrahim bin Fezzullah (50)	Mellek oğlu uzun boylu kır sakallı Abdülcil bin Musa (53)
<i>Kırkl</i>	Molla Veli oğlu orta boylu kumral sakallı Abdurrahman Efendi bin Veli (25)	Kısa boylu kara sakallı ....Hacı bin İbrahim (45)	Emir Ali oğlu orta boylu kara sakallı Halil bin Ali (35)
Aşiret-i Cebel-i Eke (cebel-i Ekede Sakin Ekrad-ı aşiret)			

	Hızır oğlu uzun boylu kır sakallı Mehmed Efendi bin İbrahim (40)	Kazanfer oğlu orta boylu kır sakallı Battal bin Mehmed (40)	Kısa boylu kır sakallı Ali Efendi bin Ali (50)
	Karye-i <i>Yagani</i> Bekdaş oğlu uzun boylu aksakallı Halil Efendi bin Bekdaş (60)	Karye-i <i>Sabmaz</i> Orta boylu kara sakallı İbrahim bin Ali (40)	Karye-i <i>Ahurlu</i> maa karye-i <i>Köse</i> uzun boylu ak sakallı İsmail bin Halil (80)
<i>Eyübili</i> maa <i>Koçhisar</i>			
Kaza-i <i>Eyübili</i>	Kürd oğlu uzun boylu aksakallı Musa Efendi bin Osman (60)	Orta boylu kara sakallı Hüseyin bin Hacı Talip (25)	Karye-i <i>Sarıkaraman</i> maa karye-i <i>Lefgeri</i> ve <i>Yıva</i> ve <i>Kızılköy</i> Ahçı oğlu orta boylu kır sakallı Süleyman bin Abdullah (60)
Kaza-i <i>Koçhisar</i> maa karye-i <i>Tutuş?</i> ve <i>Karamolla Uşağı</i>	Recep oğlu orta boylu kumral sakallı Hasan Efendi bin Hasan (41)	Şeyh Hasan oğlu uzun boylu sakallı Ali bin Hasan (41)	Kara Bekir oğlu uzun boylu kır sakallı Mehmed Efendi bin Mustafa (55)
<i>Çakılağül</i> kaza-i mezbur	Dede oğlu uzun boylu kara sakallı Mehmed Emin efendi bin Osman (57)	İhtiyar oğlu orta boylu kır sakallı Hasan bin Ömer (55)	Elbistan oğlu uzun boylu kara sakallı Hasan bin Halil (40)
<i>Sarı Yahşi</i> kaza-i mezbur maa karye-i <i>Boğazköy</i>	Abdülkadir oğlu orta boylu kara sakallı Muttalip Efendi bin Ahmed (50)	Çalık oğlu orta boylu kır sakallı Hasan bin Musa (60)	Ali Sami oğlu uzun boylu kara sakallı Hüseyin Efendi bin Osman (50)

Aksaray Sancağı köyleri ile Kazalarına bağlı 42 köye (yerleşim birimine) yapılan atamalardan bahsedilmektedir. Tablo 5 incelendiğinde *Ağaçlu*, *Ihlara*, *Hırvadalı*, *Karakuyu*, *Sultan Hanı Derbendi*, *Bulargı Derbendi* ve *Çakıl Ağıl* köylerine müstakil imam, muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani atandığı, diğer yerleşim birimlerine ise birleştirilerek görevlendirmeler yapılmıştır. Yapılan görevlendirmede en yaşlı kişinin 80 yaşında *Ahurlu* ve *Köse* köyleri muhtar-ı sanisi İsmail bin Halil olduğu görülmektedir. Bunu 75 yaşında *Obruk* köyü muhtar-ı sanisi Halil Bin Ali, üçüncü sırada ise 73 yaşında *Kürdlü*, *Sivrihisar* ve *Ginetalı* imamı Mustafa Efendi bin Numan takip etmektedir. En genç görevlendirme ise 25 yaşında *Absarı* köyü imamı Mehmed Efendi bin Hüseyin takip etmektedir.

Seçilen Kâhyalar

Aksaray'da Müslüman mahalle ve köylere imam, muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani seçilerek görevlendirilirken gayrimüslim mahalle ve köylere kâhya-ı evvel ve kâhya-ı sani şeklinde görevlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 6: Aksaray Sancak Merkezine Bağlı Mahalleler ile Köylere Seçilen Kâhyalar (BOA A.RSK. d. Nr. 1698, s. 2-5)

<i>Şehre Tabi Mahallelerde Bulunan Reayaların Beyanı</i>				
<i>Mahallenin Adı</i>	<i>Kâhya-ı Evvel</i>	<i>Kâhya-ı Sani</i>		
Mahalle-i <i>Tırhacı</i> maa <i>Zincirli</i> ve <i>Deveciyan</i>	Uzun boylu kır sakallı Murad veledi Bodos (55)	Uzun boylu kara sakallı Agob veled-i karabet (40)	12	62
<i>Şehre Tabi Köylerde Bulunan Reayaların Beyanı</i>				
<i>Köyün İsmi</i>	<i>Kâhya-ı Evvel</i>	<i>Kâhya-ı Sani</i>		
<i>Kürdlü</i>	Hacet oğlu orta boylu aksakallı Yorgi Veledi İvan (63)	Güllece oğlu orta boylu kumral sakallı İvan veledi vasil (42)	186	540
<i>Sivrihisar</i>	Topil oğlu orta boylu kumral sakallı Yorgi veledi Nikola (44)	Karye-i <i>Hırvatalı</i> maa <i>Genetalı</i> Dimitr? oğlu orta boylu kara sakallı vasil veledi Beratomaz (45)	56	228

Aksaray Sancağı merkezinde 3 mahalle (*Tırhacı*, *Zincirli*, *Deveciyan*) ile 4 köyde (*Kürdlü*, *Sivrihisar*, *Hırvatalı*, *Genetalı*) kahya-ı evvel ve kahya-ı sani seçilerek görevlendirildiği görülmektedir. Bu görevlendirmelerde *Kürdlü* köyüne müstakil diğer yerlere ise birleşik görevlendirme yapıldığı tespit edilmiştir. En yaşlı görevlinin *Kürdlü* karyesi kahya-

ı evveli Yorgi veledi İvan, en genç görevlinin ise *Tırhacı, Zincirli ve Deveciyan* mahalleleri kahya-ı sanisi Agop veledi Karabet'tir.

Sonuç

Osmanlı Devletinde muhtarlık teşkilatının ilk olarak 1829 yılında İstanbul'da kurulduğu; taşrada ise umumiyetle 1833 yılında Kastamonu'da tesis edildiği kabul edilmektedir. Ancak Aksaray nüfus defterleri üzerine yapılan bir çalışmada Aksaray'da 1830 tarihinde itibaren muhtar ismi ile seçilen kişilere ait kayıtlar yer almaktadır. Bu kayıtlardan Aksaray'da muhtarlık teşkilatının 1830 yılında itibaren uygulandığı ileri sürülebilir.

Çalışma konumuzun esasını teşkil eden defterin ise yapılan yazışmalardan 1835 tarihinde düzenlendiği kabul edilmiştir. Aksaray sancağına ait düzenlenen ilk muhtarlık defterinde Aksaray merkezde 27 mahalle ile bağlı 29 köyde imam, muhtarı evvel ve muhtarı sani isimleri ile seçilen görevliler bulunmaktadır. Kaza merkezleri ile bağlı köylerinde 13 yerleşim birimi ile Eke dağı çevresindeki bir aşirete ait görevlendirme yapılmıştır.

Aksaray Sancağında toplam 3 mahalle ve 4 köyde seçilmiş kâhyalara mevcuttur. Defterde dikkatimizi çeken bir husus ise görevlendirilen kişilerin fiziksel özellikleri ile yaşlarına ait bilgiler yer almaktadır. Bir diğer husus ise defterde yer alan yerleşim birimlerinin hane ve nüfus bilgileri ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA A.RSK. d. Nr. 1698

BOA HAT 756/35708/A, 5 Rebiülahir 1251;

BOA HAT 756/35708, 29 Zilhicce 1251

Kitap ve Makaleler

AKYILDIZ, Ali (2006), "Muhtar", "Muhtar", *DİA*, 31, s. 51-53.

ATAM, Şenay, (2013), "Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği", *Journal of World of Turks*, 5/1, s. 291-310.

AYGÜN, Necmettin, (2016), *Nüfus Defterleri'nde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)*, C. I-II-III, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Arş. Mrk. Yayınları.

BARKAN, Ö. Lütfi (1953), "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, s. 1-26

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, (2010), Başbakanlık Basımevi, İstanbul.

BAYRAMOĞLU Adala, A. (2008), *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.

ÇADIRCI, Musa, (1970), "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Bellekten*, C. XXXIV, S. 135, s. 409-420.

ÇADIRCI, Musa, (1988), "Tanzimat'ın İlânı Sıralarında Türkiye'de Yönetim (1826-1839)", *Bellekten*, LII (201), 1215-1240.

ÇADIRCI, Musa, (1997), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. TTK Yayınları, Ankara.

KELEŞ, Erdoğan, (2013), “Menteşe Sancağında Muhtarlık Teşkilatının Kurulması”, *Çağdaş ve Yerel Yönetimler*, 22, s. 59-79.

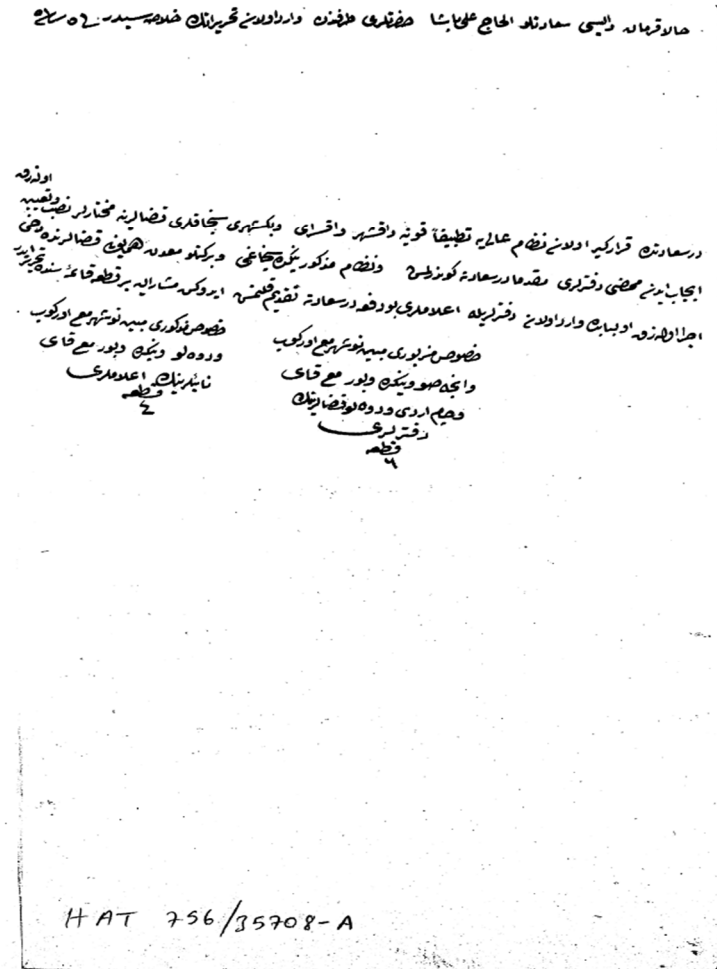
ORTAYLI, İlber, (2000), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK Yayınları.

TOPAL, Nevzat, (2009), “Karamanoğulları Döneminde Aksaray’da İskân ve Mahalleler” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 20 (güz) s. 207-216.

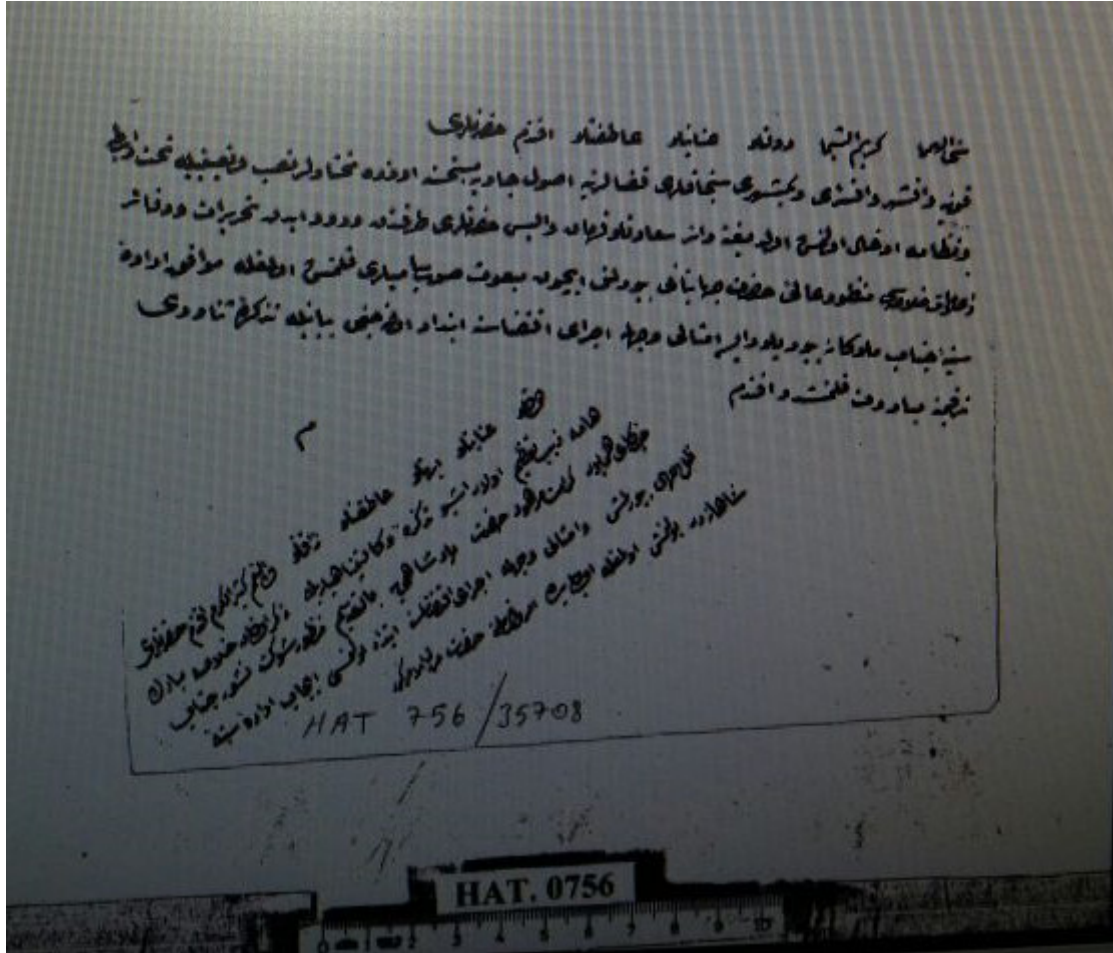
TOPAL, Nevzat, (2009), *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*, Aksaray Valiliği Yayınları, Ankara.

YÖRÜK, Doğan, (2005), *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Tablet Kitabevi, Konya.

Ekler

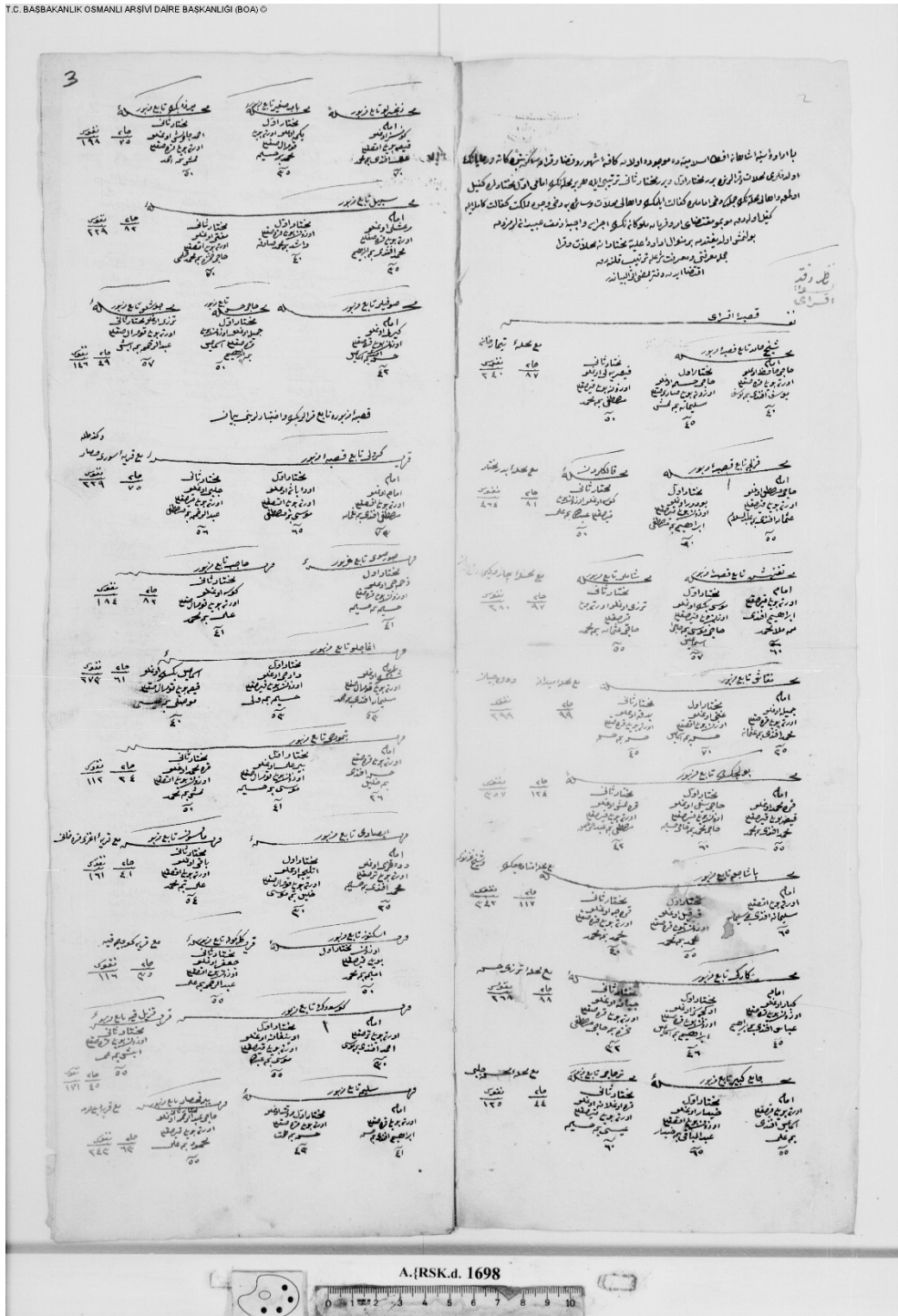

Ek 1: Karaman Valisi Ali Paşa'nın Konya, Akşehir, Aksaray ve Beyşehir sancakları kazalarına muhtar seçildiğini Sadaret'e bildiren yazısı (BOA HAT 756/35708/A)

Ek 2: Konya, Akşehir, Aksaray ve Beyşehir sancakları kazalarına muhtar seçildiğine Dair Yazı (BOA HAT 756/35708)

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Ek 3: Aksaray Sancağına Seçilen Muhtarları Bildiren Defterinin İlk Sayfası (BOA A.RSK. d. Nr. 1698)